

ВІДЗИВ

офіційного опонента – доктора педагогічних наук,
професора **Сейко Наталії Андріївни** на дисертаційне
дослідження **Галіва Миколи Дмитровича** “Розвиток
епістемологічних засад українського історико-
педагогічного наративу (середина XIX - кінець XX
століття)”, представлене на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертаційне дослідження М. Д.Галіва висвітлює актуальну для сучасної історіографічної й історико-педагогічної науки проблему, яка до цього часу досліджувалася фрагментарно (особливо в історіографічному контексті) і потребує виважених методологічних і теоретичних узагальнень. ***Актуальність виконаного дослідження*** не підлягає сумніву, оскільки саморефлексія наукового знання є цінним надбанням кожної наукової галузі; наративна ж філософія історії в історико-педагогічній площині розвинена нині досить слабо. Тому не випадковим є звернення дисертанта до **епістемології** – філософської теорії наукового знання, що характеризує знання як таке, його будову, функціонування і розвиток. Епістемологія історико-педагогічного знання, відтак, постає як «вторинна рефлексія» щодо мислення дослідника, історика педагогіки, який формує знання. Останнє ж у науковому просторі репрезентоване здебільшого у вигляді наративу як способі буття знання у формі тексту.

Без сумніву, науково-педагогічний аналіз обраної дисертантом проблеми виходить на рівень міждисциплінарного, із залученням категоріально-понятійного апарату історії філософії, соціології і філософії освіти, історії, культурології.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Структура дисертаційного дослідження логічна, побудована за проблемним підходом, дозволяє повністю виконати завдання дослідження і різнобічно проаналізувати проблему.

У дисертації М. Д.Галіва виважено сформульовано науковий апарат, визначено наукову новизну, обґрунтовано практичне значення роботи. Відзначимо високий рівень наукової новизни виконаного дисертаційного дослідження: до наукового обігу введено та вперше проаналізовано десятки праць з історії педагогіки малознаних вітчизняних учених –

дослідників минулого освіти та педагогічної думки, а також низку архівних документів особового характеру (конспекти наукових праць, чернетки статей, проспекти запланованих публікацій тощо).

Дослідження побудоване на **солідній джерельній базі**, яку автор доцільно систематизував і класифікував, скориставшись науково коректними критеріями, виділивши при цьому три групи джерел: 1) «конкретний текст» історика педагогіки (окремі історико-педагогічні праці); 2) «великий текст» історика педагогіки (сукупно його наукова історико-педагогічна спадщина); 3) «історико-культурний контекст» (усі матеріали, що розкривають культурно-історичні умови діяльності історика педагогіки). Вивчення такого значного масиву філософських, соціологічних, історичних, культурологічних, психологічних, педагогічних джерел дало автору підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків, що засвідчили достатню методологічну культуру дисертанта і дозволили авторові реалізувати цілий комплекс філософських, історичних, історико-педагогічних методів дослідження: історико-генетичного, історико-порівняльного, історико-типологічного, історико-системного. Особливу цінність, на мою думку, має реалізація в процесі дослідження методу реконструкції і конструювання, застосованого для виявлення історико-педагогічних фактів і побудови гіпотез й концепцій щодо розвитку епістемологічних засад у працях вітчизняних учених з історії педагогіки.

Заслуговує на увагу здійснений автором **історіографічний аналіз** проблеми дослідження, включно з класифікованою автором джерельною базою – педагогічною історіографією, науковим доробком видатних істориків освіти, методологією історії педагогіки, епістемологією. Відзначимо, що саме четверта група джерел – епістемологічна – найменш відома нашим дослідникам, передовсім, праці М. Барга, А. Данто, Т. Дройзена, І. Колесник, Р. Колінгвуда, Є. Топольського тощо.

Автором дисертаційного дослідження глибоко проаналізовано вплив інтелектуальних культур: романтизму, позитивізму, неоромантизму, марксизму, - на вітчизняний історико-педагогічний наратив 1843–1985 рр. Підкреслено, що у річищі зазначених парадигм епістемну роль для історико-педагогічних текстів учених України та української діаспори виконувала низка ідей та гносеологічних візій. Здійснений дисертантом аналіз виявив належний рівень його аналітико-синтетичних здібностей, здатність концептуально осмислювати науково-педагогічну думку, що

формувалася в різних соціокультурних умовах упродовж більш як століття.

Дисертант коректно й виважено узагальнив ідеї лібералізму буржуазного та соціал-реформаторського характеру другої половини XIX – початку XX століття, сформулювавши науково обґрунтований педагогічний висновок про право рівного доступу представників усіх соціальних станів до освіти, місце і роль станової солідарності, громадської ініціативи і самоорганізації у сфері освіти, розмежування держави і Церкви та Церкви і освіти, розвиток міжетнічної толерантності та ін. Обґрунтовано думку про візії консерватизму, притаманні великоросійським національним орієнтирам з визнанням потреби збереження церковно-парафіяльних шкіл, визнання самодержавства явищем природним і необхідним для російського імперського суспільства.

На особливу увагу заслуговує здійснений дисертантом аналіз впливу політико-ідеологічних реалій СРСР (соціалістичної ідеології та тоталітарного режиму) на розвиток досліджень історії педагогіки вітчизняними ученими у 1920–1980 рр., включно з виокремленням специфіки українських історико-педагогічних розробок – права української нації на національно-культурне і національно-політичне самовизначення на засадах примордіалізму, апеляції істориків педагогіки до часів української державності, реалізації інтересів українства у сфері освіти тощо, з використанням невідомих і маловідомих джерел української педагогіки - А. Алиськевича, М. Возняка, І. Крилова, Д. Лукіяновича, М. Надпрутянського, І. Филипчака та ін.

Висновки до розділів та загальні висновки з дослідження виважені, цілісні, комплексно й концентровано виявляють авторську позицію й високий рівень узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація М.Д.Галіва є комплексним міждисциплінарним теоретико-методологічним дослідженням, у якому *вперше*:

- здійснено комплексний аналіз розвитку епістемологічних засад українського історико-педагогічного наративу середини XIX – кінця XX ст.;
- з'ясовано впливи національних ідентичностей (української, російської, польської), а також етнічних рефлексій та стереотипів;
- проаналізовано впливи на праці українських дослідників педагогічної минувшини їхніх соціальних візій; упрямлено синтез у

вітчизняному історико-педагогічному наративі окресленої епохи науково-міждисциплінарних знань;

- виокремлено характерні прояви власне дисциплінарного (історико-педагогічного) знання як засади для розгортання ученими досліджень минулого освіти і педагогічної думки;
- розроблено періодизацію розвитку епістемологічних засад українського історико-педагогічного наративу в окреслених хронологічних межах;
- удосконалено методологію пізнання українського історико-педагогічного наративу на основі поєднання методологічного плюралізму і методологічного релятивізму, пізнавальних стратегій аналітичної та наративної філософії історії.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота М.Д.Галіва містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему. Обґрунтовані в дисертації результати ***впроваджено*** в освітній процес Національного університету «Острозька академія» (довідка № 02-26 від 10.05.2019), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 209/03-а від 20.05.2019), Полтавської державної аграрної академії (довідка № 01 – 11/120 від 07.06.2019), Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» (довідка № 01 – 23/406 від 07.06.2019), Запорізького національного університету (довідка № 01.01-13/58 від 14.06.2019), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 2394/01-14 від 24.06.2019), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідки № 746 від 26.06.2019 та № 783 від 05.07.2019), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 2370-Н від 04.07.2019).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів практичне значення одержаних результатів, що полягає в розробці системи логіко-епістемологічних підходів історико-педагогічного дослідження, використання яких сприятиме підвищенню якості наукової роботи і рівня методологічної культури вчених, зміцненню зв'язків між історико-педагогічними та філософськими дослідженнями проблем освіти і педагогіки. На основі наукової роботи розроблено проект робочої програми навчальної дисципліни (варіативний компонент)

«Епістемологія українського історико-педагогічного наративу» для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Основні положення та висновки дослідження доцільно використовувати в процесі здійснення фундаментальних науково-методологічних пошуків у галузі історії та філософії освіти, професійної підготовки майбутніх педагогів. Матеріали роботи можуть бути використані при розробці навчальних курсів із питань історіографії історії педагогіки, методології історико-педагогічного дослідження, для розробки й удосконалення навчальних програм та навчальних посібників, орієнтованих на підготовку педагогів-дослідників.

Отже, *найбільш суттєвими результатами дисертаційного дослідження*, особисто одержаними дисертантом, можна вважати:

1. Ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження, в тому числі міждисциплінарну концепцію дослідження.
2. Обґрунтування еволюції світоглядно-філософських засад українського історико-педагогічного наративу.
3. Окреслення політичних та ідеологічних детермінант вітчизняного історико-освітнього наративу в епістемологічному контексті.
4. Аналіз цивілізаційних уявлень, етнонаціональних контекстів, релігійно-конфесійних візій, та соціальних теорій українських учених-істориків освіти.
5. З'ясування особливостей історичного часу в інтерпретаціях українських істориків педагогіки.
6. Виокремлення дисциплінарних засад конструювання наукового знання в українській історії педагогіки.

Попри значущість отриманих М.Д.Галівом методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, мусимо висловити деякі *зауваження і побажання* до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер, але можуть посприяти подальшим дослідженням у цій галузі, а саме:

1. Представлена до рецензування дисертація тяжіє, з одного боку, до суто філософських і культурологічних парадигм, з іншого – до педагогічного смислу історичних досліджень другої половини XIX – XX століття. У зв'язку з цим вважаю за необхідне зауважити, що мав

би бути чітко прописаний перелік тих текстів (наративів), які використовувалися автором для епістемологічного аналізу; визначено критерій відбору означених текстів; передбачено контент-аналіз як один з методів дослідження, що дозволив би певним чином об'єктивувати авторську суб'єктивну позицію у процесі аналізу досліджуваних текстів.

2. Не зовсім зрозуміло мотивацію й результативність застосування дисертантом когнітивного картування як методу дослідження, заявленого в концепції аналізованої роботи. Як відомо, метод когнітивного картування тексту передбачає: визначення його жанрової моделі; опис інтерактивної моделі; окреслення концептуального простору тексту. У разі реалізації дисертантом цього методу в тексті дисертації мало би бути відображено означені когнітивні карти, а зведені висновки у вигляді відповідних таблиць – подані в Додатках до дисертації.
3. Аналізуючи в п'ятому розділі міждисциплінарність вітчизняного історико-педагогічного наративу досліджуваного періоду, вважаю за необхідне підкреслити, що варто було би більш чітко виокремити педагогічну складову історичного, богословського, філологічного, психологічного знання 1840-1980 рр. У свою чергу, для такого виокремлення потрібні надійні наукові інструменти – критерії обґрунтування педагогічної складової, результати контент-аналізу джерел тощо.
4. Не зовсім погоджуюся з висновком дисертанта (п. 4 загальних висновків) стосовно того, що «Соціальні погляди українських істориків освіти і педагогічної думки визначалися впливом двох чинників: соціального походження і соціального становища». Вважаю, що визначальним чинником, що вплинув на соціальні погляди українських істориків освіти, було також соціальне середовище, детерміноване конкретними соціально-політичними, соціокультурними та соціально-економічними передумовами; власне, дисертант таку ідею активно відстоює своїм дослідженням.
5. Вважаю, що у процесі наративного аналізу наративних джерел дисертантові варто було би більше уваги звернути на суто педагогічні поняття, терміни і дефініції в історичних джерелах, що стали основою для змістового аналізу. Натомість автор більше уваги звертає на ставлення істориків освіти до «факту», «джерела»,

«великого тексту». Зважаючи на такий суто історичний підхід до історико-педагогічного наративу поза науковою оцінкою залишаються «навчання», «освіта», «виховання», «розвиток» і т.п., - як власне педагогічні поняття, що є базовими для педагогічної науки упродовж останніх століть.

6. З тексту дисертації не зовсім зрозуміло, чи український історико-педагогічний наратив був (і чи є нині) предметом зацікавлення зарубіжних дослідників – і якщо є, то якою мірою. Таке співвіднесення, на моє переконання, дасть можливість представити ступінь дослідженості вітчизняних історико-педагогічних джерел в зарубіжному науковому наративі.

Зазначені зауваження і побажання мають, однак, дискусійний характер і не знижують методологічного, теоретичного й методичного значення виконаної М. Д.Галівом дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основні результати дослідження відображено в 49 одноосібних публікаціях, з-поміж яких 1 монографія, 23 статті у фахових наукових виданнях України (з них 8 статей у виданнях, що індексуються міжнародною наукометричною базою Index Copernicus), 1 стаття у виданні, що індексується наукометричною базою Web of Science, 5 статей у зарубіжних фахових наукових виданнях, 19 публікацій у збірниках наукових праць, педагогічних журналах, збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій.

На основі аналізу змісту публікацій М.Д.Галіва можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація «Розвиток епістемологічних засад українського історико-педагогічного наративу (середина XIX - кінець XX

століття)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, зі змінами) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо докторських дисертацій, а її автор – **Галів Микола Дмитрович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальних технологій
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Н.А.Сейко

Підпис Н.А.Сейко засвідчую:

Проректор з навчальної роботи
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Н.М.Корнійчук